

Versterking en bescherming van de democratische rechtsstaat.

Gerard Bosman

Introductie

Hier 110 beleidsvoorstellen die er op gericht zijn de rechtsstaat en de democratie te versterken. Veel punten bevatten een nadere uitwerking, een toelichting of een onderbouwing.

Te samen vormen de items een uitgebreide boodschap aan de landelijke en decentrale politiek om initiatieven te nemen ter verbetering van de democratie. Diverse voorstellen zijn ambitieus en vragen uitgebreide en langdurige voorbereiding, soms inclusief het wijzigen van de grondwet. Andere punten vragen slechts politieke wil en kunnen zonder veel moeite voorgesteld en gerealiseerd worden in de Tweede Kamer of in gemeenteraden.

Het geheel is in lijn met kernwaarden zoals solidariteit, rechtvaardigheid en duurzaamheid die de grondslag vormen van een weerbare democratie. Het zijn politieke keuzes die erop gericht zijn de maatschappij nu en in de nabije toekomst fatsoenlijker en beter leefbaar te maken. Realisatie ervan zal een positief effect hebben op het afglijdende vertrouwen van veel mensen in de politiek en daarmee bijdragen aan de bescherming van de democratie.

*De voorstellen zijn afkomstig van deel 2 van de (nog) niet gepubliceerde notities van Gerard Bosman met de intrigerende naam **Alles moet anders**.*

Frans Dolmans

- 1. We bestrijden actief het hedendaags fascisme. De wetgeving tegen fascistische, racistische, discriminatoire en antisemitische uitlatingen wordt verscherpt en de handhaving versterkt. Ook in de politieke arena's zijn die uitlatingen niet toelaatbaar. Het parlement stelt een eigen onafhankelijke waakhond daarvoor in, die openbaar rapporteert. Er behoort geen tolerantie te zijn tegen antitolerantie.**
- 2. We verbieden de (neo-)fascistische politieke partijen en media die deze praktijken tot hun handelsmerk maken en stellen bij wet regels aan de interne democratie, transparantie over financiën en respect in woord en gedrag voor de democratische rechtsstaat en de universele mensenrechten. In een Wet op de Politieke Partijen worden hiervoor strikte normen gesteld, evenals in de Mediawet. Dit leidt ertoe dat partijen als FvD en PVV en een omroep als ON niet meer op de huidige manier kunnen blijven bestaan.**

- 3. Daarenboven verscherpen we de regels voor bestuurlijke integriteit in de politiek, de handhaving én de sancties bij overtreding daarvan, ook in de lokale en provinciale politiek.**
- 4. We maken veel meer werk van strijd tegen discriminatie (incl. racisme, homofobie, islam fobie en antisemitisme, achterstelling van mensen met een beperking), huishoudelijk geweld, besnijdenis van vrouwen, gedwongen huwelijken, kind huwelijken, eerwraak, mensenhandel, femicide (vrouwenmoord) en seksuele intimidatie, waaronder intimidatie op straat.**

Daartoe investeren we in onderwijs en bewustwordingscampagnes, voeren we een strak handhavingsbeleid in scholen, sport, sociale media en de openbare fysieke ruimte. Ontgroeningen worden verboden, evenals ‘therapieën’ tegen homoseksualiteit. Godsdienst, afkomst, gender, seksuele geaardheid en gedrag, etc. mag nooit een reden zijn om leerlingen of leraren niet toe te laten/aan te nemen, uit te sluiten, te schorsen, uitschrijven of ontslaan. Integendeel, scholen hebben een expliciete opdracht discriminatie in welke vorm dan ooit tegen te gaan. We investeren ook in meer en betere opsporing, gemakkelijke melding en aangifte en slachtofferhulp. We straffen snel en effectief. Ook bij discriminatie en aanzetten tot haat op internet en bij voetbalwedstrijden en andere evenementen.
- 5. En we investeren fors in het ontmoeten en de dialoog tussen verschillende groepen in onze samenleving, om vooroordelen te voorkomen, mensen weer als mensen te zien in plaats van alleen behorend tot een bepaalde groep, elkaar en elkaars pijn beter te begrijpen, en elkaar aan te spreken bij grensoverschrijdend gedrag en bejegening tussen deelgroepen in onze samenleving. Daarvoor komt er een nationaal programma en gemeenten, scholen, sportorganisaties en de publieke media krijgen de opdracht om daar een betekenisvol programma voor te maken met rijks financiering. Alle vormen van discriminatie en norm overschrijdend gedrag komen daarbij aan de orde. In het geschiedenis- en burgerschapsonderwijs wordt speciaal aandacht hieraan gegeven, ook om te leren van ons verleden hierover.**
- 6. De vrijheid van godsdienst, meningsuiting en vereniging worden (grond)wettelijk beperkt door het verbod op discriminatie, het recht op menselijke integriteit en het verbod tot oproepen tot geweld.**
- 7. Institutionele vormen van discriminatie worden met wortel en tak uitgeroeid. Algoritmes moeten daartoe transparant zijn en mensen in publieke dienst, waaronder de politie, worden op staande voet ontslagen bij discriminerende uitslatingen of gedragingen.**
- 8. Een hoofdoek mag geen reden meer zijn om mensen uit te sluiten van beroepen, ook niet bij de politie – het VK bewijst dat dit prima kan zonder de neutraliteit van de politie te schaden. Anderzijds moet drang en dwang voor het dragen van**

kleding sterk worden bestreden – we dragen dit sterk uit, ook op scholen, en bieden laagdrempelige en veilige hulp aan slachtoffers. Het uitoefenen van die drang of dwang wordt strafbaar. Hoe je je kleedt, bepaal je alleen zelf.

9. Etnisch profileren wordt hard bestreden.

10. Ieder bedrijf en organisatie moet verplicht vertrouwenspersonen aanstellen.

11. We bestrijden actief bemoeienis van landen van herkomst met migranten en mensen van buitenlandse afkomst in ons land (zoals nu vooral uit Turkije, Marokko, Rusland, Eritrea), inclusief bemoeienis (waaronder financiering van) met religieuze instellingen en organisaties alhier.

12. We bestrijden actief de intimidatie van andersdenkenden, het giftig seksisme en racisme op social en andere media en in de openbare ruimte, en maken dat strafbaar – óók in de politieke arena. Social media bedrijven worden aansprakelijk voor de uitingen op hun platforms.

13. We zijn verbonden in diversiteit, lerend van onze geschiedenis, actief tegen iedere discriminatie. We maken ruimhartig excuses voor misstanden uit het verleden zoals de politionele acties in Indonesië, de behandeling van de Zuid-Molukkers daarna in Nederland en de slavernij. Bij de eerste twee horen een ruimhartige financiële tegemoetkoming aan slachtoffers en hun nabestaanden, net als die van Srebrenica. We investeren extra in de bestrijding van hedendaagse slavernij en in aandacht voor de verschrikkingen van slavernij, racisme, fascisme, de Holocaust en andere genocides in het onderwijs. We richten een apart Slavernijmuseum op, net als een Mondiaal Geschiedenismuseum. In het onderwijs wordt ook aandacht gegeven aan mondiale geschiedenis (met daarbinnen aandacht voor de Europese en nationale geschiedenis). We investeren extra in kennis en bewustzijn van de verschrikkingen van de Holocaust, fascisme en de slavernij bij alle burgers, inclusief nieuwkomers.

14. Ketí Koti, de Surinaamse viering van de bevrijding van de slavernij op 1 juli, wordt net als 1 mei, Dag van de Arbeid, en 5 mei, Bevrijdingsdag, een Nationale feestdag met betaald verlof.

15. We versterken het recht op demonstratie door wettelijk veel zwaardere eisen te stellen aan een verbod of inperkingen. Deze mogen alleen maar ingesteld worden in geval van een reëel risico voor ernstige verstoring van de openbare orde, voor bedreiging van onze democratische rechtsstaat en voor onze nationale veiligheid of die van personen of organisaties en bedrijven. Verkeersoverlast is dus geen grond voor beperkingen of een verbod. Geweld,

bedreiging en vernieling blijft verboden, maar kan alleen achteraf geconstateerd worden. Er wordt geen legitimatieplicht gehandhaafd in demonstraties, tenzij er een redelijk vermoeden is dat er strafbare feiten zijn gepleegd. Er komt ook geen algemeen verbod op het dragen van kleding die beoogd legitimatie te voorkomen. In beginsel moeten demonstraties worden toegestaan en goed gefaciliteerd worden. Het verwijderen van vreedzame demonstranten moet verplicht vreedzaam gebeuren, en kan alleen plaatsvinden als er een groot maatschappelijk belang of een groot belang van derden mee gemoeid is. Dat wordt door de onafhankelijke rechter getoetst. We zorgen dat er een eind komt aan de ongelijke behandeling van demonstranten, zoals nu waar klimaatdemonstranten, natuurbeschermers, maar ook bijvoorbeeld *Black Lives Matter*, veel zwaarder aangepakt worden dan bijv. demonstrerende boeren. Het is een groot probleem dat te grote delen van de politie en justitie nu het demonstratierecht selectief teveel beperkt en lijkt te sympathiseren met autoritaire, rechtsextremistische en/of 'autonome' groeperingen. We gaan dat actief opsporen en vervolgen. Elders versterken we ook het stakingsrecht.

16. Het bedreigen en aanvallen van politici, journalisten en hulpdiensten wordt zwaar bestraft. Demonstraties en protesten bij deze mensen thuis worden verboden, evenals hen hinderen bij hun werk. Het gebruik van zwaar materieel bij demonstraties, zoals tractoren en vrachtwagens, wordt verboden en met directe inbeslagname gehandhaafd. Het lastigvallen van bezoekers en cliënten bij abortusklinieken wordt ook verboden. Abortus wordt geschrapt uit het Wetboek voor Strafrecht.
17. We versterken de rechten van homoparen en lhbt'i-ers. We maken een goede regeling voor meerouderschap. We maken het veranderen van geslacht eenvoudiger.
18. Institutionele vormen van discriminatie worden met wortel en tak uitgeroeid. Algoritmes moeten daartoe transparant zijn, we screenen alle algoritmes bij de overheid, de publieke sector en bij bedrijven op het verbod tot feitelijke discriminatie. Uitvoering van algoritmes bij de overheid mag niet uitbesteed worden met als doel openbaarheid en controle te voorkomen.
19. We versterken de publieke controle door extra middelen voor onafhankelijke, journalistiek, met als speerpunten voor versterking de lokale, regionale en Europese politiek en onderzoeksjournalistiek. De publieke omroep wordt versterkt met meer digitale mogelijkheden. Reclame op de publieke omroep wordt vervangen door extra bekostiging. De overheid moet scherp gehouden worden door kritische journalistiek. Niet alleen landelijk, maar ook lokaal. We stellen meer subsidies beschikbaar voor (onderzoeks-)journalistiek, we introduceren een beschikbaarheidsbijdrage voor regionale nieuwsvoorzieningen en we verlagen de btw op kranten.

Staatsrechtelijke hervormingen

- 20. We voeren geen referendum in, ook niet correctief of adviserend, behalve op lokaal niveau voor kwesties die alleen dat lokale niveau betreffen. Daarvoor komen hoge drempels: de aanvraag voor zo'n lokaal referendum moet gesteund worden door tenminste 40% van kiesgerechtigde inwoners, en de uitslag is pas geldig bij een deelname van tenminste 50% van de stemgerechtigden.** Directe democratie verdraagt zich slecht met vertegenwoordigende democratie. Ze dreigt gauw te ontaarden in een dictatuur van de meerderheid, waarbij de belangen en argumenten van de minderheid er niet toe doen. Directe democratie is zeer gevoelig gebleken voor eenzijdige informatie en opinievorming. Zie de ervaringen met recente referenda over het associatieverdrag tussen de EU en Oekraïne en over de Europese Grondwet. Vertegenwoordigende democratie met evenredige vertegenwoordiging, een lage kiesdrempel en bescherming van rechten van politieke minderheden geeft meer kans op een betere weging van het publieke belang.
- 21. Wel voeren we een uitgebreider burgerinitiatiefregeling in. En we faciliteren via loting samengestelde burgerraden op lokaal niveau. Deze krijgen een adviesrecht aan gemeenteraden. Burgerparticipatie bij totstandkoming van beleid wordt verder bevorderd. Daarvoor komt een speciaal ondersteunings- en innovatieprogramma en -budget.**
- 22. We versterken de representatieve, gekozen democratie met:**
- meer geld voor onderzoek en ondersteuning van volksvertegenwoordigers in ieder gekozen orgaan.
 - een veel betere vergoeding van hun werkzaamheden op lokaal en provinciaal niveau.
 - versterking van de positie van politieke partijen, met wettelijke eisen aan democratische organisatie en financiële transparantie. Private financiering van politieke partijen mag slechts zeer beperkt en moet volledig transparant plaatsvinden. Dat moet ook voor lokale partijen gelden. Partijen moeten leden hebben, die ook volledige zeggenschap hebben conform de regels voor een vereniging met volledige rechtsbevoegdheid.
- 23. De Tweede Kamer gaat in het bijzonder meer tijd besteden aan wetgevingsoverleg, teneinde de kwaliteit van wetgeving te verbeteren, en aan de verantwoording van de uitvoering. Grote wetgevingsprojecten krijgen rapporteurs en aparte wetgeving overleggen, verplicht in het Reglement van Orde. Over de uitvoering komen er tenminste per departement en bij grote, nieuwe projecten verplicht aparte uitvoering overleggen, met onderzoek en hoorzittingen van cliënten en uitvoerders, en rapporteurs. En we voeren ook een adviesplicht en uitvoeringstoetsplicht in bij de (implementatie van) Europese richtlijnen, evenals rapporteurs in het parlementair proces.**

- 24. We maken een einde aan de praktijk dat (delen van) door het parlement aanvaarde wetgeving geheel niet worden ingevoerd, door invoering van een uiterste termijn waarbinnen aangenomen wetgeving moet worden ingevoerd, met een periodieke meldingsplicht van nog niet ingevoerde regelingen aan het parlement.**
- 25. Te vaak wordt nu begrotingsgeld uitgegeven terwijl er (nog) geen parlementaire goedkeuring en een wettelijke basis voor is. Dat wordt verboden en zelfs strafbaar gesteld.**
- 26. De belangen van de minderheid in het parlement behoeven speciale aandacht van de Kamervoorzitter. Een derde van de Kamer kan de voorzitter overrulen.**
- 27. Er komt geen verzwaring van de kiesdrempel. Dat beperkt teveel een goede representatie. Er komt ook geen ander kiesstelsel. De evenredige vertegenwoordiging moet behouden blijven en binnen het bestaande kiesstelsel zijn er voldoende mogelijkheden voor regionale en andere diversiteit.**
- 28. Er komt een scherp lobbyregister. Het nevenwerkzaamheden en neveninkomstenregister wordt veel sterker gehandhaafd, met boetes en bekendmaking bij overtredingen. We verscherpen het lobbyverbod voor oud-politici en maken overtredingen daarvan strafbaar.**
- 29. De informatiepositie van volksvertegenwoordigers wordt versterkt, ambtelijke notities en verslagen mogen niet meer worden achtergehouden. De Rutte-doctrine wordt ingetrokken. Ambtenaren – ook van uitvoeringsorganisaties moeten rechtstreeks door Kamerleden benaderd en gehoord kunnen worden. Bij niet tijdig leveren van door het parlement gevraagde informatie door het parlement, krijgt het parlement bij beslissing van tenminste een derde van de leden van de betreffende Kamer het recht om de informatie in te laten vorderen door justitie.**
- 30. De voorzitters van de Tweede en Eerste Kamer treden op tegen seksuele en andere intimidatie in de Tweede Kamer, ook ten aanzien van personeel in de fracties. De positie van klagers wordt versterkt. De initiatiefwet voor verplichte vertrouwenspersonen van GL en PvdA moet ook gaan werken voor fracties in het parlement en de beide Kamers.**
- 31. We voeren Grondwettelijke toetsing van wetten in, inclusief de sociale grondrechten. Dat vraagt nadere precisering van deze sociale grondrechten in de Grondwet. De gewone rechtbank, en in laatste instantie, de Hoge Raad, wordt bevoegd tot constitutionele toetsing. Er komt geen apart hof daarvoor.**

- 32. We schrappen de aparte bestuursrechters en brengen dit onder bij de gewone rechter, met in laatste instantie de Hoge Raad als hoogste rechter,** zoals dat nu ook al geldt bij fiscale zaken. Dat vergroot enorm de rechtsbescherming van de burger tegenover de overheid. De gewone rechter toetst ook het overheidshandelen inhoudelijk op de toe te passen rechtsbeginselen – geen omgekeerde bewijslast meer, zoals nu de praktijk is in het procesrecht bij het aparte bestuursrecht.
- 33. We maken het niet moeilijker voor burgers om wetten te toetsen door representativiteitseisen te stellen aan hun organisaties. We gaan nog een stap verder: we willen de eis van representativiteit helemaal wettelijk uitsluiten.**
- 34. Om de Bermudadriehoek van onaantastbaarheid voor strafrechtelijke vervolging van overheden, hun bestuurders en ambtenaren af te schaffen, gaan we naast het invoeren van een toetsingsmogelijkheid van wetten aan de Grondwet, ook de procedure voor ambtsmisdrijven effectief maken en de zgn. Pikmeerarresten, op grond waarvan overheden niet vervolgd kunnen worden, gaan we via een wetswijziging gedeeltelijk ongedaan maken.** Pas het forceren van een rechterlijke beslissing dat het Openbaar Ministerie moet onderzoeken of de NAM strafrechtelijk kan worden vervolgd bleek een echte gamechanger in het gasschandaal. In het Groningse gasgebouw gaat het om private gasbedrijven, weliswaar met stilzwijgende instemming van een afstandelijke overheid. In het kinderopvangtoeslagschandaal heeft de regering jarenlang tenminste 13 wetten overtreden. Daar is helemaal niemand voor vervolgd. Sommige mensen die het slachtoffer waren in het kinderopvangtoeslagschandaal, dat mede kon ontstaan door die langjarige overtreding van wetten, zijn wél veroordeeld. Het is de onrechtvaardigheid ten top, die enorm het cynisme en het wantrouwen tegen de overheid en de politiek voedt.
- 35. Kabinetsleden moeten voor hun benoeming ondervraagd gaan worden door de gezamenlijke Staten-Generaal op onder meer deskundigheid en integriteit. Zij behoeven ieder individueel een vertrouwensmeerderheid in de gezamenlijke Staten-Generaal.**
- 36. De Eerste Kamer blijft bestaan, maar krijgt een terugzendrecht. De Eerste Kamer wordt in de toekomst iedere twee jaar voor de helft opnieuw gekozen door de leden van de Provinciale Staten. Daarmee worden regeringen gedwongen altijd een actuele, ruime meerderheid te vinden in het parlement.** De Eerste Kamer is daarbij een politiek orgaan, dat zelf bepaalt hoe men besluit. Er is dus geen beperking tot de kwaliteit van wetgeving en uitvoerbaarheid. Wel kan de dialoog tussen regering en beide Kamers, en de wisselwerking daarbij tussen de Kamers, een kwaliteit verhogende en draagvlak verbredende effect bevorderen.

- 37. Gemeenteraden en Provinciale Staten kunnen tussentijds door hen zelf of hun bestuur ontbonden worden voor tussentijdse verkiezingen. We voegen de taken en bevoegdheden van de waterschappen bij de provincies.** Waterschappen zijn een vreemd element van functioneel bestuur, waardoor integrale beleidsafweging bemoeilijkt wordt, en nog steeds ondemocratisch, door de zgn. geborgde zetels voor onder meer boeren. De goede uitvoering van de taken die nu bij de waterschappen liggen wordt gebord door dit dwingend op te nemen in de Provinciewet en daar een periodieke nationale toetsing op te laten plaatsvinden, met aanwijzingsbevoegdheden van het Rijk.
- 38. De aparte waterschapsbelasting wordt daarbij afgeschaft.** Zeker nu de tarieven sterk moeten stijgen worden die voor veel huishoudens een (te) zware last, waarbij vaak ook onvoldoende naar draagkracht wordt geheven en kwijschelding te vaak niet mogelijk is voor de allerlaagste inkomens. Dit ondermijnt een eerlijke inkomens- en lastenverdeling. De waterschapstaken worden in het vervolg wettelijk via de provincies gefinancierd uit de totale Rijksbelastingen, ook die op kapitaal. Daarbij wordt wettelijk een toereikende financiering geborgd, met een aparte, geoormerkte financieringsstroom.
- 39. De bestuurskracht van kleine gemeenten wordt versterkt met meer geld en met het kunnen aantrekken van hoog genoeg geschoold personeel.** Gemeentelijke fusies zijn veel te ver doorgeschoten – efficiency en bestuurskracht wogen zwaarder dan verbondenheid en gevoelde representatie. Initiatieven van onderop voor verkleining van gemeenten moeten we in beginsel gaan steunen, met betere facilitering.
- 40. Gemeenschappelijke regelingen tussen lagere overheden worden voorzien van een verplichte dualistische structuur zoals in gemeenteraden. De bestuurders en volksvertegenwoordigers in de organen van een gemeenschappelijke regeling worden gekozen door en uit de bestuursorganen die zij vertegenwoordigen.**
- 41. De burgemeester en de Commissaris van de Koning gaan openbaar gekozen worden door de gemeenteraad respectievelijk Provinciale Staten. De kabinets (in)formateur wordt door de Tweede Kamer benoemd en ontslagen.**
- 42. De staatsrechtelijke rol van de Koning wordt ook in formele zin beperkt tot representatieve en extern vertegenwoordigende functies. De Grondwet wordt ontdaan van de suggestie dat wetten bij de gratie van een God verkondigd worden. Leden van Koninklijk Huis betalen gewoon belasting en hun inkomen wordt gebracht onder de maximum norm voor topbeloningen in de publieke sector. Van staatsvoorzieningen kan geen gebruik gemaakt worden voor privédoeleinden en paleizen en landgoederen zijn publiek bezit en worden zoveel mogelijk ook voor publiek toegankelijk (en niet beperkt voor privé jacht of wildbeheer). Dat is gewoon normaal en fatsoenlijk. De huidige regelingen zijn bizar**

onrechtvaardig en suggereert meer macht dan er feitelijk is en/of geoorloofd is bij een erfelijk ambt. Op termijn streven we naar afschaffing van de monarchie, bijv. bij het einde van de ambtstermijn van de huidige Koning.

43. We zetten in op verdere democratisering van de Europese Unie:

- **Er komt een aparte Europese Senaat met leden gekozen door en uit de leden van de nationale parlementen van de lidstaten. Deze zetelt in Straatsburg.**
- **Het Europees Parlement wordt dan niet langer meer gekozen per lidstaat, maar op Europese lijsten van Europese partijen, en zetelt alleen in Brussel.**
- **Het Europees Parlement kiest de voorzitter van de Europese Commissie, en moet akkoord gaan met de benoeming van de andere leden ervan, waarin niet langer iedere lidstaat vertegenwoordigd is.**
- **De voorzitter van de Europese Raad van ministers moet met instemming van de Europese Senaat gekozen worden.**
- **Het vetorecht wordt drastisch beperkt, meerderheidsbesluitvorming wordt de norm.**
- **De bevoegdheden van Europees Parlement worden uitgebreid.**
- **De controle op rechtmatigheid en doelmatigheid van de uitvoering wordt versterkt met meer bevoegdheden van de Europese Rekenkamer.**
- **De rechtspositie van de Europarlementariërs wordt gelijk ongeacht de lidstaat waar zij vandaan komen en substantieel versoberd.**
- **Lidstaten die zich niet houden aan de handhaving van mensenrechten en/of de waarden en principes van de democratische rechtsstaat (zoals onafhankelijke rechtspraak en pers, vrijheid van vergadering, meningsuiting en demonstratie, onafhankelijke wetenschap) worden gekort op hun subsidies en, als dat niet helpt, hun stemrecht en vervolgens hun lidmaatschap ontnomen. Dat kunnen zij niet zelf vetoën.**

Een menselijke, goede en deugdelijke overheid

44. We bevorderen de beginselen van goed en deugdelijk bestuur. In 2009 heeft de minister van Binnenlandse Zaken en Koninklijksrelaties (BZK) de beginselen van goed en deugdelijk bestuur vastgesteld: openheid en integriteit, participatie, behoorlijke contacten met burgers, doelgericht en doelmatig, legitimiteit, zelfreinigend en lerend vermogen, verantwoording, menselijke maat en proportionaliteit. In de praktijk blijkt dat bestuurders en ambtenaren die nauwelijks of niet toepassen in de dagelijkse praktijk. Het resultaat is een afnemend vertrouwen in de overheid. We zorgen voor een betere uitwerking, verankering en handhaving van deze beginselen overal in het openbaar bestuur, waarbij we leren van de recente ervaringen met en onderzoeken naar onder meer het toeslagenschandaal, fraudebeleid en dienstverlening, en het gasschandaal in Groningen en Drenthe.

45. Iedere regeling krijgt via de Algemene Bestuurswet automatisch, ook zonder expliciet beroep daarop, een hardheidsclausule, en de beslissende overheidsorganisatie moet altijd afwegen of een individuele beslissing niet onredelijk hard uitwerkt.
46. Voor het terugbrengen van onrecht komt op korte termijn een eenvoudige wet tot stand, waarin de gezamenlijke uitvoeringsinstellingen van de overheden een gemeenschappelijke functie instellen, de Kompaan, die de bevoegdheid krijgt om in meervoudige problematiek een definitieve eindbeslissing te nemen in de vorm van een vaststellingsovereenkomst op verzoek van een burger. De Kompaan maakt deel uit van de overheid, maar staat dus ook naast de burger. Deze wet bevat heldere criteria voor de ontvankelijkheid van het verzoek van een burger op het terrein van complexiteit, ernst en urgentie.
47. Uitgangspunt van beleid wordt om voortaan geen gedetailleerde wettelijke regelingen meer te maken voor vraagstukken die niet goed zijn te vangen in rekenregels, maar daar maatwerk gunnen aan competente beslissers. We gaan voortaan iedere regeling beschouwen als onderdeel van het stelsel, dus nooit meer uitsluitend op zichzelf. De rechten en daardoor ontstane aanspraken van burgers mogen nooit meer afhankelijk zijn van factoren waarop burger geen invloed kan uitoefenen. Sanctie-instrumentarium moeten voldoen aan proportionaliteitseisen. Overheden moeten zich gedragen als fatsoenlijke dienstverleners. Er komt een totaalprogramma voor vereenvoudigen van stelsels, zodat de complexiteit afneemt. Daarbij worden aanvaardbare relaties aangebracht in onderling verwante stelsels zoals fiscaliteit, heffingen en inkomensvoorzieningen als jeugdzorg en persoonlijke zorgbudgetten. We gaan de zelf-referentialiteit van de beroepspraktijken (juridisch, financieel economisch en ICT), aanzienlijk reduceren – niet de autonome regels vanuit de beroepspraktijk, maar de beoogde uitwerking op de burger staat centraal. Alle wetsvoorstellen worden voortaan hierop getoetst.
48. Communicatie van overheden naar burgers mag niet meer complexer zijn dan taalniveau B1. Op iedere brief of mail van de overheid aan burgers moet een telefoonnummer staan, loketfuncties met fysiek, persoonlijk contact worden fors uitgebreid en hersteld (met verplichte bereikbaarheidsnormen naar afstand en openingstijden en voor mensen met een beperking), en iedere overheidsbeslissing moet een duidelijke en simpele bezwaar- en beroepsprocedure vermelden. Die procedures moeten redelijke termijnen hebben voor de beslissing op bezwaar en beroep, en die termijnen moeten ook gehandhaafd worden. Iedere burger heeft daarbij recht op onafhankelijke bijstand en moet online zijn dossiers real time in kunnen zien.
49. Er komt een totale reorganisatie van het overheidstoezicht, waarbij alle toezichthouders versterkt en onafhankelijker worden en onder een

gemeenschappelijke structuur komen, conform de aanbevelingen van de Onderzoeksraad voor Veiligheid.

- 50. We maken een betere regeling voor klokkenluiders – de definitie van een maatschappelijke misstand moet breder, de drempel om te melden moet omlaag en er moet een ruim fonds zijn om klokkenluiders schadeloos te stellen, waarbij het geld verhaald kan worden op de verantwoordelijken van de misstanden. Ook zzp-ers, stagiairs en vrijwilligers moeten beschermd worden, ook als zij geen vergoeding meer krijgen, en ook getuigen en onderzoekers.**
- 51. We versterken het recht op openbaarheid, beter dan nu in de Wet op de openbare overheid. We maken het niet tijdig reageren op informatieverzoeken strafbaar, ook voor (politiek) bestuurders. De afwijzingsgronden voor openbaarheid moeten verder worden beperkt, evenals de geheimhoudingstermijnen. Alle rechterlijke uitspraken in kader van de WOO moeten direct gepubliceerd gaan worden. We moeten het niet verstrekken van informatie aan een lid van het parlement beperken tot die gevallen waarin de staatsveiligheid in het geding is, of waarin private belangen van personen of niet-natuurlijke rechtspersonen zo ernstig geschaad worden, dat de publieke belangen bij openbaarmaking aan een volksvertegenwoordiger en dus het recht op democratische controle daar onvermijdelijk voor moet wijken. Daarbij geldt een bewijs- en motiveringsplicht van de regering, die getoetst wordt door een Autoriteit Openbaarheid Bestuur. Deze nieuwe toezichthouder gaat ook toetsen bij beroepen op de WOO, en ook bij lagere overheden.**
- 52. De positie van de Nationale Ombudsman en van de Kinderombudsman worden ook versterkt. Gemeenten en provincies sluiten zich aan bij een regionale onafhankelijke, bij wet ingestelde Regionale Ombudsman. Burgers krijgen meer rechtsbescherming tegen besluiten van gemeenten, maar procedures worden verkort en er wordt een eind gemaakt aan het eindeloos kunnen doorprocederen. Alle ombudsmannen krijgen het recht de Tweede Kamer te adresseren, waarna die daarover een debat moet houden.**
- 53. We hervormen de Algemene Bestuursdienst. We zetten zwaarder in op vakinhoudelijke deskundigheid. We dringen de circulatie op ambtelijke topfuncties terug. En we stellen dwingende beperkingen aan de inzet van consultants bij de overheden, die leiden tot ondermijning van de deskundigheid bij de overheden zelf en tot onnodig hoge beleidskosten. Bij beleids- en uitvoeringsambtenaren wordt ervaringskennis een belangrijk criterium. Zij moeten regelmatig zijn waar hun doelgroep verblijft en daarmee in gesprek zijn. Mensen met zgn. ‘*spreidstand*’-ervaring (ervaring in de wereld van hoger opgeleiden én in de wereld van de doelgroep krijgen voorkeur.**

54. De plan- en onderzoeksbureaus van de overheid en het CBS worden wat betreft de wetenschappelijke pluriformiteit en onafhankelijkheid versterkt. Er komt een aparte onafhankelijke Uitvoeringskamer, die vooraf toetst of voorstellen voldoende uitvoerbaar zijn. De Algemene Rekenkamer krijgt de bevoegdheid om geen goedkeurende verklaring te geven. Deze kan worden overruled door een besluit van de gezamenlijke Eerste en Tweede Kamer. Er komen verplicht rekenkamers voor lagere overheden.

Betere bescherming tegen misdrijven en overtredingen en betere toegang tot het recht

De veiligheidssector zit verstopt. De rechtsstaat en de toegang tot het recht komen steeds meer in het geding. De hele rechtsketen dreigt door tekorten verstopt te raken. Extra banen en structuurverbeteringen moeten deze tekorten opheffen.

55. We verbeteren de veiligheid, de toegang tot het recht en de werking van de rechtsketen. We zorgen onder meer voor duizenden extra wijkagenten, extra rechercheurs, specialisten op bijv. bestrijding van cybercriminaliteit, meer rechtshulp en rechters, militairen, marechaussees, douaniers, cipers, maar ook voor conducteurs, toezichthouders, wijkconciërges, en inspecteurs van toezichthouders (denk aan de Belastingdienst, de Arbeidsinspectie, de Privacy-waakhond, de Voedsel- en Warenautoriteit, de Inspectie voor milieu en van landbouw, Omgevingsdiensten, etc.).

56. En we verleggen de focus. Veel criminaliteit is nu drugs gerelateerd. In plaats van steeds meer inzet op repressie, dat aantoonbaar niet werkt, zetten we in op legalisering en regulering van in Nederland gecontroleerd geteelde en geproduceerde drugs. Die zijn alleen voor meerderjarige ingezetenen van ons land verkrijgbaar. Import- en export wordt bestreden, wat makkelijker is als er een legaal, betaalbaar en veilig alternatief is. Met informatie en voorlichting, vooral gericht op jongeren, en betaalde hulp bij afkicken wordt verslaving tegengegaan. Verkoop mag niet dichtbij scholen, kinderopvang, sportaccommodaties, jeugd- en buurtcentra en jeugdzorginstellingen plaatsvinden en alleen in gecertificeerde, gecontroleerde speciaal winkels.

57. Maar ook meer in het algemeen zetten we minder eenzijdig in op strafrecht, en meer op preventie en reclassering. Harder (langer, zwaarder) straffen leidt zelden tot grotere veiligheid. We vergemakkelijken de mogelijkheid tot aangifte en staan slachtoffers beter bij.

58. We investeren fors in de wijkpolitie. Deze politie moet volop aanwezig en benaderbaar zijn in de wijken, met extra inzet in de wijken waar de onveiligheid en risico's het grootst zijn. We stoppen met de concentratie van politiebureaus, en willen een politiebureau waar mensen terecht kunnen dichtbij waar mensen wonen, ook op het platteland. We investeren ook extra in de brandweer en de ambulancezorg opdat ze goed voorbereid zijn en snel kunnen arriveren.

- 59. We geven prioriteit aan aanpak van veelplegers, zeden- en levensdelicten, zware, georganiseerde criminaliteit, wapenbezit, milieucriminaliteit en grootschalige fraude/witwassen, de zgn. witte boorden-criminaliteit. Er komen speciale eenheden voor bestrijding van georganiseerde criminaliteit met speciale bevoegdheden. De toenemende, zeer zorgelijke verbinding van en infiltratie door de georganiseerde criminaliteit met de legale werelden van bedrijven, organisaties en overheden wordt als topprioriteit bestreden.**
- 60. We bannen wapens, ook messen, veel meer uit, onder meer met meer verboden en meer en betere handhaving, waarbij wijkgericht en locatiegericht maatregelen en controles kunnen plaatsvinden.**
- 61. We maken een speciaal actieprogramma gericht op voorkomen en bestrijden van de inzet van jongeren in georganiseerde criminaliteit. De inzet van steeds meer en steeds jongere minderjarigen bij steeds zwaarder geweld is zeer zorgwekkend en vraagt een geconcentreerde inzet van wijkpolitie, jongerenwerkers, jeugdzorg en onderwijs.**
- 62. Daklozen, verslaafden, ‘verwarde personen’, mensen zonder verblijfsvergunning, worden niet meer achtervolgd met boetes en opsluitingen, maar begeleid, gericht op oplossing van hun problemen. Uiteraard moet daarbij de openbare veiligheid gegarandeerd worden.**
- 63. We investeren ook in de organisaties van veiligheid en justitie, scheiden justitie weer van de politie, en decentraliseren een deel van de aansturing van de nationale politie.**
- 64. We dringen de inzet van boa’s (bijzondere opsporingsambtenaren) in plaats van volwaardige politie terug. Het geweldsmonopolie ligt bij de politie, nergens anders. De inzet van burgers die de veiligheid zelf helpen te bewaken in hun eigen wijk of dorp wordt strenger gereguleerd.**
- 65. Racisme en discriminatie binnen de politie worden niet getolereerd. De politie moet, anders dan nu, een voorbeeld zijn van diversiteit en inclusiviteit, en geen broeinest zijn van extreemrechtse opvattingen – daar wordt op gescreend en gehandhaafd. We verbieden geen religieuze uitingen zoals hoofddoekjes. We bestrijden actief klassenjustitie, en verbieden van discriminerende opsporingsmethoden. Het stakings- en demonstratierecht wordt versterkt en gehandhaafd.**
- 66. We ontlasten de rechtspraak door veel procedures niet meer in eerste instantie door de rechter te laten afdoen, zoals bij echtscheiding en schuldhulpverlening.**

67. Inzet van politie voor openbare orde en veiligheid bij commerciële evenementen, waaronder commerciële sportevenementen, moet voortaan betaald worden. Vaak worden grote winsten en/of salarissen verdiend, en het gaat niet aan om de vaak problematische veiligheid daarbij af te wentelen op de belastingbetaler.

68. Supportersgeweld, inclusief discriminatie en racisme, gaan we veel strakker aanpakken, ook met veel hogere straffen. Gemaakte kosten, ook van inzet van politie en justitie, verhalen we op daders.

69. Bij de versterking van defensie zorgen we voor meer inzet op personeel, met een betere uitrusting, beloning en rechtspositie. De investeringen in defensie moeten fors worden verhoogd om aan de actuele bedreigingen en Europese ambities te voldoen. We streven naar veel meer Europese defensiesamenwerking en willen de afhankelijkheid van de VS aanzienlijk verminderen. Zie hiervoor de aparte paragraaf in dit programma.

Oplossen recente schandalen en betere preventie daarvan

70. We gaan de slachtoffers van de schandalen van de kabinetten onder leiding van voormalig VVD-premier Rutte (toeslagen, Gronings gas, bijstand, IND/COA, Q-koorts, etc.) ruimschoots en snel compenseren. We schrappen alle bureaucratie en nemen daarbij voor lief dat er hier en daar teveel wordt uitgekeerd.

71. Voor de slachtoffers van het Toeslagenschandaal gaan we de beoordeling in één dag te regelen, waarbij gedupeerden door een soort wasstraat gaan, en alle stappen in één dag doorlopen (voorstel Renske Leijten van de SP). Daarbij dient er een harde deadline gesteld te worden die bijv. stelt dat alle claims gehonoreerd worden die niet voor 2026 afgehandeld zijn – het kabinet koerst nu op 2030, of nog later, en dat is na het misdadig vernietigen van de levens van deze mensen echt onaanvaardbaar te lang. Voorts moet deze afhandeling geheel onafhankelijk van de Belastingdienst en het ministerie van Financiën plaatsvinden, door een aparte, publieke, onafhankelijke organisatie.

Ieder slachtoffer dat zich gemeld heeft, en niet akkoord is met het standaard bedrag krijgt een gesprek met volledige inzage in zijn dossier, gratis goede rechtsbijstand en op de dag van het gesprek een besluit. We draaien de bewijslast om: de overheid moet bewijzen dat de schade niet gerelateerd was aan haar onrechtmatig en/of discriminerend handelen en/of haar handelen niet-onproportioneel was.

En de aangenomen motie van Marijnissen en Omtzigt uit mei 2022 moet alsnog worden uitgevoerd: een speciale procedure met een speciale rechtbank moet binnen 6 maanden – liefst sneller – duidelijkheid geven over herziening van een besluit tot uithuisplaatsing (of dat nu vrijwillig of gedwongen plaatsvindt maakt daarbij niet uit). Er komt een apart traject dat maximaal inzet op herstel van

verhoudingen en ondersteuning van ouders en kinderen. Daarbij wordt wettelijk een uitzondering gemaakt op de reguliere termijnen die dat nu soms onmogelijk maken.

- 72. De Groningse regio dient ruimhartig compensatie te krijgen voor de economische schade en het gebruik als wingewest, conform de eisen van Groningen en Noord-Drenthe. Er komt een Wet herstel Gronings cultuurlandschap naar analogie van voorheen de Wet Stedelijke Vernieuwing. De gaswinning wordt in deze regio op alle velden definitief en per direct beëindigd.** De afhandeling van de schade moet veel sneller, waarbij strak gemonitord wordt of er snelle en goede afhandeling plaatsvindt, ook voor de grotere schades. Er worden extra maatregelen genomen om dit te borgen.
- 73. We voeren snel het plan uit van Mariëtte Patijn ter oplossing van de schade van slachtoffers van fouten bij de uitvoering van de WIA bij het UWV.**
- 74. Er komen parlementaire enquêtes naar het bijstandsschandaal en het asiel opvangschandaal, en aparte voorstellen voor de slachtoffers van deze schandalen.**
- 75. Er komt aanvullend onderzoek naar de gevolgen van het niet optreden om de risico's van Q-koorts en onvoldoende bescherming tegen Covid-19, met ook hier aparte procedures voor compensatie.**
- 76. Waar mogelijk worden private partijen (zoals de NAM, geitenboeren, individuele de wet overtredende ambtenaren en bestuurders) aansprakelijk gesteld en strafrechtelijk vervolgd. Er moeten harde lessen geleerd worden, met publieke diepgravende onderzoeken. Met de slachtoffers stellen we ervaringspanels in, zowel ten behoeve van goede en snelle uitvoering, als voor toekomstige verbeteringen. Deze panels kunnen gevraagd en ongevraagd advies geven, ook aan het parlement.**
- 77. De speciale wetgeving voor uitbraken zoals de covid-19 pandemie dient niet langer te duren dan nodig. In plaats van te sturen op belasting van de zorg en iedere keer dan snel de maatregelen weer te versoepelen, moet er gestuurd worden op zo min mogelijk besmettingen.** Ook lichte besmettingen kunnen grote, langdurige gezondheidsproblemen veroorzaken (long-covid-19). Iedereen moet beschermd kunnen meedoen, juist ook degenen met de meeste risico's (ouderen, chronisch zieken, etc.). Het is schandelijk dat sommigen hen als '*dor hout*' kwalificeren wat opgeofferd mag worden vanwege economie en vrijheid voor anderen.
- 78. Gelukkig is de vaccinatiebereidheid in ons land hoog. Doel moet zijn tenminste 95% van alle inwoners van 12 jaar en ouder gevaccineerd te krijgen, zo nodig met**

verleiding en zachte drang. Verplichting tot vaccinatie gaat te ver, maar toegang in onderwijs en kinderopvang kan wel geweigerd worden. Ook het verstrekken van voordelen aan gevaccineerden en ruimere, makkelijke toegang – bij horeca, evenementen, maar ook bij onderwijsinstellingen en kinderopvang, bij bezoek aan verpleeghuizen, etc. – zijn aanvaardbaar. Ruimere toegang kan controle impliceren op vaccinatie of een betrouwbare test en bij het ontbreken daarvan geen fysieke toegang (onderwijs dan op afstand). Als zou blijken dat gevaccineerden toch te besmettelijk zijn, dan moeten zij ook getest worden. Vaccinatie moet gratis blijven en laagdrempelig, en dat laatste vraagt extra inzet – ook meertalig – in wijken en groepen die minder vertrouwen hebben in de vaccins. Waar grote risico's worden gelopen, bijv. in zorg of onderwijs, kunnen extra beschermingsmaatregelen gelden.

79. Goed beschermingsmateriaal (FFP-maskers) wordt in Nederland gefabriceerd, met voldoende voorraad en gratis verstrekt.
80. Het testen moeten we bij toekomstige uitbraken publiek organiseren, niet meer privaat uitbesteden. De GGD's krijgen daartoe meer financiële armslag. Ook de callcenters bij het vaccineren en contact- en brononderzoek moeten niet meer uitbesteed worden. Kwaliteit, bescherming privacy, effectiviteit staan voorop. De privatisering van het centraal laboratorium, waar vroeger door de overheid vaccins gemaakt konden worden en testen gecontroleerd konden worden, draaien we terug. Ook het contactonderzoek na besmetting organiseren we veel beter en publiek.
- De vrijblijvendheid moet er vanaf, evenals bij de quarantaineregels en de controle bij grensoverschrijding (luchthavens, havens, internationale treinen; bij autoverkeer vooral EU-buitengrenzen plus uit rode gebieden). Bij regionale uitbraak volgen er direct strenge maatregelen in die regio om verdere verspreiding te voorkomen.
- We investeren in voldoende apparatuur, beschermingsmateriaal voor zorgverleners en IC-bedden, als ook in long-stay voorzieningen.
81. We vervangen de OMT adviesstructuur door een bredere advisering, met het Red-team als voorbeeld. Deze advisering is openbaar. We maken een einde aan informele besluitcircuits, zoals de Catshuisberaden.
82. We investeren in onderzoek naar Long-Covid, en naar behandelingen daartegen. Long-Covid wordt erkend als ziekte die toegang geeft tot inkomensregelingen bij arbeidsongeschiktheid. Werkenden die Long-Covid hebben opgelopen mede ten gevolge van onvoldoende bescherming op de werkplek krijgen een veel ruimere compensatie.
83. Bij regionale uitbraken en beperkingen kunnen economische steunmaatregelen ook regionaal verstrekt worden. Belastinguitstel leidt niet tot vrijstelling, maar

er worden zo nodig wel ruime afbetalingsregelingen vastgesteld. Er wordt niet meer steun verstrekt aan bedrijven die flexwerkers ontslaan, die bonussen en dividend uitkeren en/of eigen aandelen opkopen (ook niet aan multinationals), die buitensporig hoge topbeloningen blijven verstrekken, en die niet aan duurzaamheidseisen voldoen. Bij grote steun, zoals aan KLM, verkrijgt de Staat meer bezit en zeggenschap.

Duurzame vrede en veiligheid door krachtig optreden tegen bedreigers daarvan

84. We moeten ook internationaal de verbinding aangaan tegen fascistische en autoritair-agressieve regimes en organisaties, binnen én buiten de EU, in het bijzonder de coalitie van Rusland, China, Iran en Noord-Korea. Materieel zijn we nagenoeg in oorlog met Rusland, die onze democratische, vrije wereld rechtstreeks en onverholen bedreigd en met infiltratie, propaganda en sabotage actief in Europa opereert. Er is veel bewijs dat Rusland ook bewust fascistische organisaties en partijen financieel en anderszins ondersteunt. Rusland is verworden tot een Orwelliaanse fascistische dictatuur. De enige manier om de imperialistische ambities van Putin te beteugelen is hem beslissend te verslaan.

85. Daarbij kunnen we ons geen taboes veroorloven. Dat vraagt tenminste om een snelle opbouw van de Europese wapenindustrie en een soort oorlogseconomie, en een snelle versterking en integratie van de Europese defensie, voorbij de 3% bbp-norm. Die norm stellen we Europees; per lidstaat kan die gedifferentieerd worden. De EU moet ook *hard power* hebben, om juist ook onafhankelijk van de VS te kunnen opereren indien deze de vrede en veiligheid in Europa onvoldoende kan of wil beschermen, en onze eigen rol in de wereld te kunnen spelen.

86. Het is tijd geworden om onze bakens te verzetten. We kunnen de VS niet meer vertrouwen als bondgenoot. Integendeel, ze verbinden zich met onze interne en externe vijanden. We zullen onze eigen kracht moeten versterken, en met 'ons' bedoelen we Europa. We moeten de EU versterken in een effectieve Verenigde Staten van Europa. Zonder veto's, met een echte Europese regering zonder veto's, economisch sterk en zelfstandig zonder strategisch belangrijke afhankelijkheden van grondstoffen, inlichtingen en militaire middelen, en *last but not least* met een Europees leger, eigen satellieten en inlichtingendienst en een eigen wapenindustrie, inclusief een eigen atoomparaplu zolang er nucleaire vijanden zijn. Onze technologie moet ook onafhankelijk zijn van niet-EU landen en veel beter beschermd worden tegen sabotage of chantage – denk aan opslagclouds en andere digitale verbindingen, kabels, pijpleidingen, etc. We maken daarnaast een EU-plus met Canada, Groenland en Mexico. Die komt ook ter beschikking van Noord-Afrikaanse landen, mits ze de democratische rechtsstaat in woord en daad praktiseren.

De herverkiezing van Trump en zijn optreden leert ons dat we ons niet meer blijvend kunnen vertrouwen op Amerikaanse steun en bescherming. Integendeel, de VS worden steeds meer een bedreiging voor ons en de vrije wereld: Groenland, Panama,

Europa als geheel, Taiwan en anderen, en ook ons land als gastland van het Internationaal Strafhof worden rechtstreeks door Trump bedreigd, in strijd met de internationale rechtsorde.

87. We kopen wapens zoveel mogelijk in Europa, en laten de VS voelen dat zij zelf schade ondervinden als ze zich niet langer verbinden met Europa.

88. We zetten daarnaast in op een nieuwe, mondiale militaire verdragsorganisatie, waarin we ons verbinden met wel betrouwbare partners, met name ook in het mondiale Oosten en Zuiden bij de verdediging van onze inwoners, onze vrijheid en onze democratische rechtsorde. Die alliantie bestaat uit de NATO, zonder de VS als ze niet willen voldoen aan de criteria, en landen zoals Japan, Zuid-Korea, Taiwan, Australië, Nieuw-Zeeland, Uruguay en Chili, eventueel ook landen als India, Mexico en Brazilië, Zuid-Afrika en Senegal, en staat open voor landen die in woord en daad behoren tot de gemeenschap van democratische rechtsstaten. Lidstaten moeten het internationaal recht, de universele mensenrechten en het Internationaal Strafhof erkennen en de democratische rechtsstaat praktiseren – niet alleen democratische verkiezingen, maar ook bescherming van minderheden en klassieke grondrechten, onafhankelijke rechtspraak, media en wetenschap). We treden assertief op tegen maatregelen die tegen de EU gericht zijn, zonder daarbij onnodig de spanning te laten oplopen. De nieuwe alliantie heeft ook een atoomparaplu ter afschrikking, een eigen satellietnetwerk en (militaire) inlichtingennetwerk en handhaaft de onderlinge bijstandsverplichting bij een aanval van buiten op een lidstaat, ook als die aanval hybride oorlog is (infiltratie, sabotage, terrorisme, vijandige beïnvloeding, etc.). De inroeping van bijstand wordt zoveel mogelijk onafhankelijk van een politieke beslissing.

89. Tegelijkertijd leggen we de wapenexport aan strenge, wettelijke en gecontroleerde banden om te voorkomen dat wapens in verkeerde handen komen. Er wordt niet geleverd, ook niet via of als tussenperso(n)en, aan landen die in gewapende conflicten verwickeld zijn of dreigen te worden in strijd met de internationale rechtsorde, of die met geweld de universele mensenrechten in het eigen land (dreigen) en/of de democratische rechtsstaat onderdrukken. We kopen ook geen wapens van landen of handelaars die hiermee te maken hebben. Dus ook niet van Israël.

90. We steunen onvoorwaardelijk de uitbreiding van de bewapening en bevoorrading van het Oekraïense leger, ook voor doelen in Rusland buiten de door Rusland bezette gebieden (zoals op bases waarvandaan aanvallen plaatsvinden en gecoördineerd worden en op voor Ruslands' offensief cruciale infrastructuur).

91. We bevorderen een uitbreiding van de sancties met een totaalverbod van handel en geldverkeer met Rusland en een betere handhaving, de overdracht aan

Oekraïne van bevroren Russische tegoeden en bezittingen, en we steunen de inzet van militair personeel van NATO-landen achter de linies in Oekraïne en het instellen van no-fly-zones en niet-vaarzones in de hele Noordzee, Oostzee en Middellandse Zee voor Rusland en zijn bondgenoten. Zo nodig blokkeren we ook de Russische enclave Kaliningrad over land, zee en lucht.

92. We proberen de coalitie van landen die Oekraïne steunen verder uit te breiden en we sanctioneren landen die Rusland steunen en/of de sancties tegen Rusland en zijn bondgenoten ontwijken of ontduiken, ook als dat de VS is.
93. De enige manier om duurzame vrede in Oekraïne te verkrijgen is door Putin's Rusland te verslaan. Poetin moet begrijpen dat hij deze oorlog niet kan winnen. Alleen Oekraïne kan bepalen wat acceptabele vredesvoorwaarden zijn en stappen daar naartoe, wij scharen ons daar achter. Een rechtvaardige, duurzame vrede zou wat ons betreft in ieder geval de teruggave van alle bezette gebieden moeten bevatten, inclusief de Krim; uitwisseling van alle gevangen genomen inwoners, inclusief de tienduizenden door Rusland ontvoerde kinderen; berechting van oorlogsmisdadigers; een snel ingaand lidmaatschap van Oekraïne van de EU en de NATO (of de hiervoor bepleitte nieuwe alliantie), een afschrikkingsmacht aan de grens met Rusland en Belarus die voldoende middelen en mandaat heeft om de vrede te handhaven op de grond, in de lucht en op het water (waaraan ook wij bereid moeten zijn om een bijdrage te leveren); en een Marshall plan om Oekraïne te herstellen en verder te ontwikkelen als integraal deel van de Europese Unie, inclusief een Europees leger. Rusland moet zijn imperialistische ambities afzweren en zich committeren aan de internationale rechtsorde, inclusief het Internationaal Strafhof, en zich ontwikkelen tot een democratische rechtsstaat, met respect voor de universele rechten van de mens, inclusief die van nationale minderheden.
94. Het vrije, democratische westen moet zelf rode lijnen formuleren voor verdere agressie tegen Oekraïne en andere slachtoffers van het Russisch imperialisme, met het aangeven en zo nodig, uitvoeren van tegenmaatregelen bij het overschrijden daarvan. Niet Putin, maar wij moeten de grenzen stellen en handhaven. We stellen Rusland een ultimatum: indien Rusland niet stopt met het aanvallen van civiele doelen in Oekraïne en niet een wapenstilstand wil sluiten, en oorlogsmisdaden blijft plegen (onder meer door het ontvoeren en niet terugsturen van Oekraïense kinderen, het vermoorden, martelen en verkrachten van krijgsgevangenen, dan moeten we een veilig luchtruim boven Oekraïne garanderen met inzet van tenminste Europese luchtmacht en luchtverdediging, inclusief troepen die dat bedienen, alle bevroren Russische tegoeden direct aanwenden voor steun aan Oekraïne, en alle financiële en andere transacties, handel en contact (ook sport en cultuur – met uitzondering van Russische dissidenten die zich uitspreken of strijden tegen de door Rusland gevoerde oorlog) verbieden. Schendingen daarvan door derden worden bestraft

door sancties. Nederland zal deelname aan sport- en andere evenementen waaraan Russen mogen deelnemen strafbaar maken.

95. Vluchtelingen uit Oekraïne moeten hun huidige status in de EU behouden tenminste zolang de oorlog voortduurt. We verbeteren en vergroten de opvangfaciliteiten voor hen. Na afloop van de oorlog helpen we ze indien ze willen remigreren. Ze krijgen de mogelijkheid om ook hier te blijven door te naturaliseren zonder minimumtermijn van verblijf. Humanitaire hulp, hulp bij wederopbouw en hulp bij vervolging van oorlogsmisdaden moet ook voortgaan en uitgebreid worden. Bij een vrede moet Rusland herstelbetalingen financieren, in het bijzonder door de leden van het regime en de oligarchen die dat financieren; alle kinderen die uit Oekraïne ontvoerd zijn moeten terugkeren; de oorlogsmisdadigers waaronder Poetin zelf moeten vervolgd worden; en de grenzen van Oekraïne van voor 2014 (dus incl. de Krim en de Donbass) moeten hersteld worden.
96. We moeten ook het bewustzijn van de dreiging en de weerbaarheid daartegen bij onze bevolking vergroten. Er komt een speciaal programma voor meer reservisten, burgers krijgen allemaal gratis een overlevingspakket, er komt een voorlichtingscampagne en een wekelijks aparte persconferentie over de dreiging.
97. Aparte aandacht moet daarnaast gegeven worden aan het conflict in Israël en de Palestijnse gebieden, dat internationaal gemeenschappen intern verdeeld en zowel antisemitisme als islamfobie voedt – gesponsord door de alliantie van autoritaire regimes, met name Iran en Rusland. Beiden zijn uiteraard even onacceptabel en Verenigd Links moet het voortouw nemen in een coalitie die beiden bestrijdt en hun strijd verbindt, en dus zowel Hamas als de extreemrechtse coalitie in Israël bestrijdt, een einde maakt aan de bezetting van Gaza en de Westbank inclusief de illegale kolonies daar én aan de bedreiging van Israël en haar bevolking en aan de gijzeling van Joodse inwoners door Hamas en aan de bedreigingen vanuit Iran, Hezbollah, Hamas en de Houthi's.
98. Ook in Israël en Palestina moeten we het initiatief nemen, en strijden voor een internationale vredesmacht, met deelname van Europa, die de vrede en veiligheid voor iedereen afdwingt en de menselijkheid en de mensenrechten laat terugkeren, en voor een duurzame tweestaten oplossing, ieder met zijn eigen, niet uitsluitende identiteit, wellicht in een verbindende confederatie – de enige vorm van een gebied dat strekt van de rivier de Jordaan tot de Middellandse Zee die acceptabel is. Het uithongeren van de bevolking in Gaza, het vernietigen van woningen, ziekenhuizen en scholen in Gaza en op de Westbank, het verjagen en uitmoorden van ongewapende Palestijnen en het vestigen van illegale nederzetting door Israëlische kolonisten op bezet gebied in

Gaza en de Westbank moet direct worden gestaakt, evenals terroristische aanslagen van Palestijnse terreurorganisaties en hun bondgenoten in Israël.

- 99. Het extreemrechtse kabinet in Israël moet daarbij veel meer onder druk worden gezet, met sancties, het opschorten van het EU-associatieverdrag en uiteraard het stoppen van wapenleveranties. De wraak van Israël op de pogrom van Hamas is buiten iedere proportie en er worden ontelbare oorlogsmisdaden gepleegd. De zelfverdediging van Israël is legitiem maar niet proportioneel, en waarschijnlijk genocidaal. Het aanhoudingsbevel van Netanyahu en zijn berechting door het Internationaal Strafhof moet worden uitgevoerd. Het is hoog tijd om dit niet meer te accepteren en het geweld te laten staken met dwingende maatregelen. In eigen land moeten we de verbinding in de strijd tegen antisemitisme en islamfobie organiseren.**
- 100. En, niet minder belangrijk, onze internationale politiek moet veel meer bijdragen aan preventie van conflicten en bevordering, of beter, het afdwingen van mondiale democratische rechtsstaat en duurzame ontwikkeling. Handelsverdragen moeten eerlijker, schending van mensenrechten moeten consequent gesanctioneerd, wapenhandel moet veiliger, duurzaam ontwikkelingsbeleid intensiever. Dat werkt het best in een EU die effectiever en democratischer is, zonder veto's, als gidsregio en als relevante geopolitieke machtsfactor – economisch, diplomatiek en militair. Europa moet de eigen toekomst en veiligheid weer zelf in eigen handen nemen, en zelfbewust interveniëren waar dat nodig is.**
- 101. We moeten als Nederland en EU veel meer actief zijn in de wereld, zeker in aangrenzende regio's, om oorlog en vervolging tegen te gaan – met hard en soft power. Armoede, honger, uitbuiting, oorlog, onveiligheid, discriminatie, klimaat- en andere natuurrampen moeten we zoveel mogelijk uitbannen en voorkomen.**
- 102. We verdubbelen wettelijk het budget voor ontwikkelingssamenwerking naar tenminste 1,4% van het bbp en ontdoen het van vervuilende bestedingen (zoals migratie). We ontkoppelen ontwikkelingssamenwerking van eigen (handels-)belang en zorgen dat de middelen effectief besteed worden, door vooral samen te werken met lokale ngo's. Handelsverdragen, nieuwe en bestaande, leggen we onder een Eerlijke Handel toets, evenals het industrie- en landbouwbeleid. De huidige CETA- en Mercosur-verdragen kunnen die toets der kritiek niet doorstaan. De mogelijkheden en kansen van arme landen zijn doorslaggevend voor het nieuwe beleid.**
- 103. Corruptie en mensenrechtenschendingen accepteren we niet – er komt een nieuwe, assertieve diplomatie en buitenlands beleid. Illiberale en autoritaire regimes in Afrika, het Midden-Oosten en elders (buiten de eerder genoemde agressieve staten Rusland, China, Iran en Noord-Korea, onder meer Myanmar,**

Rwanda, Oeganda, Soedan, Eritrea en Venezuela) zullen we niet meer met fluwelen handschoenen behandelen.

- 104. Lidstaten van de EU die niet de democratische rechtsstaat en universele mensenrechten garanderen (zoals nu met name Hongarije en Slowakije), worden uit deze organisaties gezet – desnoods door een nieuw verdrag zonder hen te organiseren. Daarvoor ontvangen ze geen subsidie meer en verliezen ze stemrecht. Op de lange termijn helpt geloofwaardigheid het beste om de universele mensenrechten en het internationaal recht te kunnen blijven handhaven.**
- 105. Anderzijds zijn alle landen op het Europese subcontinent welkom bij de Europese Unie die de democratische rechtsstaat en alle regels van de Unie onderschrijven en implementeren. Daarbij hoort ruimhartige, maar wel gecontroleerde hulp om hieraan te voldoen. De toetredingsgesprekken en -programma's met Turkije worden getopt zolang de democratische rechtsstaat niet hersteld wordt. Uiteindelijk moeten alle lidstaten ook de euro invoeren en de Schengen bepalingen implementeren. Dit zorgt voor eenduidig bestuur en normering en helpt bij democratische controle op Europees niveau door het Europees Parlement en het Europees Hof van Justitie.**
- 106. Ook in de andere handelsrelaties scherpen we het beleid aan: democratische rechtsstaat en mensenrechten gaan boven de koopman. De onderdrukking van rechten van vrouwen en lhbt+ -ers, en van etnische of andere minderheden in een land wordt niet geaccepteerd.**
- 107. We maken niet weer dezelfde fout als we deden met de Russische Federatie bij China. Zolang de onderdrukking van vrijheid en democratie daar doorgaat, en de dreiging voor agressie – nu vooral naar Taiwan en in de Zuid-Chinese Zee – doorgaat, beperken we de toegang van China tot de Europese markten, in het bijzonder bij gevoelige infrastructuur, waaronder universiteiten. We maken ons in de EU zoveel en zo snel mogelijk onafhankelijk van Chinese grondstoffen en goederen. We bevorderen dat de EU gezamenlijk Taiwan als een onafhankelijke natie erkent.**
- 108. We financieren vanuit het rijke westen de aanpak van de klimaattransitie en klimaatadaptatie in het zuiden – wij hebben het grootste aandeel in de veroorzaking van de problemen, terwijl de rampzalige gevolgen vooral daar plaatsvinden. Ook zonder VN-verdrag daarover nemen we onze verantwoordelijkheid. We geven daarbij prioriteit aan de armste en meest bedreigde landen (Afrika, Bangla Desh, eilandstaten, etc.).**

- 109. Met zoveel mogelijk landen in Afrika en de Afrikaanse Unie sluiten we een speciaal ontwikkelingspact, waarbij ook de versterking van de democratische rechtsstaat & respect voor de mensenrechten, vrede & veiligheid en bestrijding van corruptie speerpunten zijn. Ook met landen in Zuid- en West-Azië maken we zo'n pact. Daarbij geven we ons ook rekenschap van onze koloniale ereschuld. Maar we maken onze hulp ook afhankelijk van het respecteren van genoemde speerpunten.**
- 110. We treden militair assertiever op om conflicten en ernstige schendingen van mensenrechten en internationaal recht te beëindigen en te voorkomen, met name in de regio's rondom Europa, waaronder Afrika en West- en Centraal Azië. We nemen geen eenzijdige stappen voor ontwapening, maar dwingen die tweezijdig af vanuit een positie van kracht.**